

Narodna banka na Republika Makedonija

Raboten Materijal br. 3

**KAMATNATA POLITIKA
VO REPUBLIKA MAKEDON IJA**

m-r Zoran Stavreski

April 1998 godina

S O D R @ I N A

VOVED

**1. DETERMINANTI I FUNKCII NA
KAMATNATA STAPKA**

**2. FINANSISKI POTENCIJAL NA BANKITE
VO REPUBLIKA MAKEDONIJA**

**3. FAKTORI KOI VL IJAAT VRZ PONUDATA I POBARUVA^KATA NA
FINANSISKI SREDSTVA**

**4. DVI@WE NA KAMATNITE STAPKI
VO PERIODOT 1996 - 1997 GODINA**

REZIME

VOVED

Politikata na kamatni stapki pretstavuva eden od najznačajnite instrumenti na ekonomskata politika. Iskustvata od razvijenite zemji, kako i od zemjite vo tranzicija, pokažuvaa deka optimalnata kamatna politika pretstavuva esencijalen preduslov za dinamizirawe na ekonomskiot razvoj. Efikasnosta na kamatniot mehanizam vo ostvaruvaweto na ovaa cel podrazbira ispolnuvawe na odredeni preduslovi: stabilizirawe na cenite i eliminirawe na cenovnite dispariteti, koordinacija na dvijeata na devizniot kurs, inflacijata i kamatnite stapki, i sl. Vo zemjite so diverzificirana finansiska struktura ostvaruvaweto na ovie preduslovi, kako i formiraweto na kamatnite stapki na ramnoteñni vrednosti, se realizira preku dejstvoto na pazarniot mehanizam. Iskustvata, pak, od liberalizacijata na kamatnite stapki vo zemjite so nerazvijen finansiski pazar, nepovolni realni ekonomski performansi, strukturna neramnotea meju ponudata i pobaruvačkata za pariñni sredstva, kako i narušeno dejstvuvawe na transmisioniot mehanizam, ukažuvaa deka pri vodeweto na kamatnata politika treba da se prijde so posebno vnimanie i suptilnost.

So ogled deka najgolem del od navedenite problemi se prisutni i vo Republika Makedonija, potrebno e da se sogledaat i kritički da se preocenaat efektite od kamatna politika vrz ekonomskite dvijeata vo izminatiot period. Za taa cel, vo ovaa informacija se analizira kamatnata politika vo Republika Makedonija vo periodot dekmvri 1996 - dekmvri 1997 godina. Tematski, informacijata e podelena vo pet dela: prviot del se osvrvuva na opštite funkcii na kamatatata i na faktorite koi go determiniraat nivoto na kamatnite stapki; vtoriot del se analiziraat od strukturen i dinamički aspekt dvijeata na finansiskiot potencijal na bankite; tretiot del se obrabotuvaat faktorite koi ja determiniraat ponudata i pobaruvačkata za kreditni sredstva od strana na ekonomskite subjekti; četvrtiot, centralen del na ovaa informacija se osvrvuva na (ne)optimalnosta na kamatnata politika vo analiziraniot period i; vo pettiot, zaklučen del se davaat odredeni nasoki za koncipiraweto na kamatnata politika vo Republika Makedonija vo idnina so cel da se ostvari nejzina pogolema efikasnost i racionalnost.

1. Determinanti i funkcii na kamatnata stapka

Kamatnata stapka pretstavuva cena za koristeweto na kreditnite (pariñni) sredstva vo određen period i kako takva se formira na finansiskiot pazar. Generalno, korisnosta na pariñnite resursi e povioka vo segašniot moment vo odnos na idninata, zaradi što e potrebno da se plati odredena cena za nivno koristewe vo soodvetniot period. Imeno, suficitarnite subjekti (štedašite) im gi otstapuvaaat svoje finansiski sredstva na deficitarnite subjekti (dolžnicite), so dogovarawe na određen nadomestok (kamata) vo periodot na koristewe na sredstvata (rok na vraćawe). Spored toa, ulogata na kamatatata može da se nabqduva od dva aspekta: a) za štedašot taa pretstavuva nagrada za vozdržuvaweto od segašната potrošuvanka vo korist na idnata potrošuvanka.

* Avtorot e Direktor na Direkcijata za Istražuvawe vo Narodna banka na Republika Makedonija.

Ottamu {tedeweto se definira kako del od tekovniot dohod koj se `rtvuva za soodvetna cena (kamata) so cel da se ostvari zgolemuwawe na imotot vo idniot period; i b) za investorot kamata e del od o`ekuvaniot profit od koj toj }e mora da se otkae i da go plati na {teda~ot kako nadomestok za koristeweto na negovata akumulacija.

Kamatnata stapka funkcionira kako specifi~na cena na specifi~na stoka na finansiskiot pazar i kako takva se vku~uva vo vkupniot sistem na vrednuwawe vo nacionalnata ekonomija. So ogledek deka vo pazarnoto stopanstvo site varijabli se izrazeni vo nominalni i realni golemi, potrebno e da se izvr{i distinkcija meju nominalna i realna kamatna stapka. *Nominalna kamatna stapka* e onaa koja e dogovorena meju kreditorot i dol`nikot i taa e identi~na so realnata stapka samo vo slu~aj na nepromenetost na op{toto nivo na cenite. *Realna kamatna stapka* ja pretstavuva nominalnata kamatna stapka korigirana za promenite na stapkata na inflacija. Vo praktikata, realnata kamatna stapka e onaa koja navistina deluva vrz investicionata pobaruwa~ka, dodeka nominalnata kamatna stapka glavno vlijae vrz strukturata na finansiskite vlo`uvawa. Soglasno so toa, nominalnata kamatna stapka ima dve funkcii: a) da obezbedi za{tita na realnata vrednost na finansiskiot imot; i b) da obezbedi određen prinos vo vid na realna kamatna stapka. Prvata komponenta pretstavuva premija za anticipiranoto gubewe na vrednosta na imotot kako rezultat na o`ekuvaniot porast na cenite, i ottamu taa ne pretstavuva dohodna komponenta. Vtorata komponenta pretstavuva realna nagrada za {teda~ot za negovoto otkauwawe od sega{na potro{uva~ka vo korist na idnata potro{uva~ka, i taa e dohodna komponenta. Inkorporiraweto na ovie dve komponenti vo formiraweto na nominalnata kamatna stapka mo`e da se izrazi na sledniot na~in:

$$\text{Nominalna kamatna stapka} = (1+r)(1+i) \quad (1)$$

kade {to,

r = realna kamatna stapka

i = o`ekuvana stapka na inflacija

Spored toa, faktorite koi vlijaat vrz formiraweto na kamatnata stapka mo`at da se podelat vo dve grupi: a/ faktori koi vlijaat vrz realnata kamatna stapka ({tedewe, investicii), i b/ faktori koi vlijaat vrz o`ekuvanata stapka na inflacija (monetarna politika, o`ekuvana devalvacija na valutata, psiholo{ki faktori, i sl.). Vo pazarnite ekonomii klu~ni determinanti vo formiraweto na realnite kamatni stapki na dolg rok se fundamentalnite ekonomski kategorii, a pred se soodnosot meju {tedeweto i investiciite izrazeni preku ponudata i pobaruwa~kata za sredstva na finansiskiot pazar, kako i op{tata stapka na prinos na realnite investicii (marginalna produktivnost na kapitalot). Presmetkata na nominalnata kamatna stapka, soglasno ravenkata br. (1), ne vku~uva parametar za rizikot, odnosno podrazbira "nulta" rizik. Sekako, konkretnoto formirawe na nivoto i strukturata na kamatnite stapki gi vku~uva u{te i vlijaniето na eskontnata politika na Centralnata banka, kako i vidot i intenzitetot na kamatniot rizik. Pritoa, premijata za rizik ne e pod kontrola na monetarnata politika, tuku e determinirana od drugi faktori: kreditniot rizik (koj zavisi od stepenot na finansiska nedisciplina, neefikasnost na sudstvoto pri re{avawe na finansiskite sporovi, i sl.), politi~kiot rizik vo zemjata, devizniot rizik (za{tita od devalvacija), itn. Spored toa, kompletnata formula za presmetka na nominalnata kamatna stapka koja ja inkorporira i komponentata za rizik, bi bila:

$$\text{Nominalna kamatna stopa} = (1+r)(1+i)(1+kr)(1+dr)(1+pr)(1+ir) \quad (2)$$

kade { to

r = realna kamatna stopa

i = o~ekuvana stopa na inflacija

kr = krediten rizik

dr = devizen rizik

pr = politi~ki rizik

ir = kamaten rizik, i t n.

Vo zemjite so razvijen finansiski pazar postoi transparenten mehanizam vo koj mno { tvoto na individualni odluki za { tedewe i investirawe se pod direktno vlijanie na formiranite i o~ekuvante kamatni stapki, no istovremeno postoi i reverzibilno vlijanie od ekonomskite subjekti vrz formiraweto i dvi`eweto na kamatnite stapki na pazarot. Ramnote`nata pazarna kamatna stopa se formira na nivo na koe doa|a do izedna~uvawe na ponudata i pobaruva~kata na kapital na finansiskiot pazar. Ramnote`nata "prirodna" kamatna stopa, pak, e ednakva na stapkata na realen prinos na kapitalot (marginalen profit) { to se ostvaruva vo nacionalnata ekonomija. Na dolg rok me|u prirodната i pazarnata kamatna stopa postoi ramnote`a. Na kratok rok, mo`ni se odredeni dispariteti me|u ovie dve stapki kako rezultat na promenite na nivoto na cenite, { to vo razvienite ekonomii se eliminira preku avtomatsko pridvi`uvawe na pazarnite sili.

Kamatnata stopa pretstavuva instrument za vramnote`uvawe na ponudata i pobaruva~kata za { tedewe vo nacionalnata ekonomija. Istovremeno, kamatnata stopa ima centralna uloga vo procesot na mobilizacija na finansiskite resursi, absorbiraweto na formiranoto { tedewe od strana na realnite investitori, kako i optimalnata alokacija na sredstvata. Ponudata na finansiski sredstva e odredena od obemot na { tedewe vo nacionalnata ekonomija i od uvezetoto { tedewe. Pobaruva~kata za finansiski sredstva e determinirana od obemot na kapitalni investicii i realnata kamatna stopa, kako i od op{toto nivo na stopanska aktivnost vo zemjata. Pritoa, kamatnata elasti~nost (senzitivnost na promenite na kamatnata stopa) na ovie dve kategorii e so razli~en intenzitet. Taka, obemot na { tedewe e, pred sè, determiniran od nivoto na dohod vo nacionalnata ekonomija i sklonosta kon { tedewe, a pomalku od nivoto na realnite kamatni stapki. Pritoa, soodnosot me|u { tedeweto i nivoto na kamatnite stapki e pravoproporcionalen (raste~ka kriva na ponuda za { tedewe). Od druga strana, investiciite se element na vkupnata pobaruva~ka so najvisoka kamatna elasti~nost, pri { to postoi inverzna korelacija me|u nivoto na realnata kamatna stopa i obemot na investicii (opa|a~ka kriva na pobaruva~kata za { tedewe).

Kamatata pretstavuva istovremeno prihodna i tro{kovna komponenta vo bilansot na sekoja bankarska institucija. Od edna strana, bankite vr{at mobilizirawe na slobodnite pari~ni sredstva od suficitarnite subjekti pri odredena struktura na kamatni stapki, { to za niv pretstavuva tro{ok za formirawe na finansiskiot potencijal. Od druga strana, bankite vr{at plasirawe na sobranite sredstva so druga struktura na kamatni stapki, po pravilo vo prosek povisoki od kamatnite stapki po koi gi pribiraat sredstvata. Ostvarenata razlika me|u aktivnite i pasivnite kamatni stapki (kamatna margina) e prihod za bankata koj treba da obezbedi pokrivawe na tro{ocite na finansiskata transakcija, soodveten kvalitet i standard na uslugite i sl. Osnovnite principi pri formuliraweto na kamatnata politika na komercijalnite banki se slednite: a)

usoglasenost na ro~nata i valutnata struktura na izvorite i plasmanite na sredstvata; b) odr`uvawe na umereno i stabilno nivo na kamatni margini i v) vgraduvawe na soodvetni instrumenti za ograni~uvawe na kamatniot rizik.

Osnoven ekonomski kriterium pri plasiraweto na bankarskite sredstva e da se finansiraat onie investicioni proekti kaj koi marginalnata profitabilnost na proektot e povisoka od realnata kamatna stapka. Pri niski realni kamatni stapki postoi mala sklonost na ekonomskite subjekti kon {tedewe, a visoka sklonost kon investirawe. Pritoa, zaradi niskiot prag na marginalna efikasnost na kapitalot se pogolem broj na investicioni proekti mo`at da ostvarat realen profit povisok od nivoto na realnata kamatna stapka na kreditite. Kako rezultat na toa se pogolem broj na ekonomski subjekti se odlu~uvaat da investiraat namesto da {tedat. Preferiraweto na sega{ nata potro{ uva~ka (investirawe) vo odnos na idnata potro{ uva~ka ({tedewe) vodi kon strukturno izmestuvawe od ramnote`niot soodnos na ovie dve ekonomski kategorii. Vo zemjite so razvien finansiski pazar disproporcijata me|u {tedeweto i investiciite predizvikuva avtomatsko aktivirawe na pazarnite mehanizmi za usoglasuvawe, pri {to kamatnata stapka ima klu~na uloga vo procesot na vramnote`uvawe na ponudata i pobaruva~kata za {tedewe. Vo obraten slu~aj, pri visoki realni kamatni stapki se zgolemuva nivoto na marginalna profitabilnost {to određen proekt treba da ja ostvari, {to deluva vo pravec na pogolema selektivnost vo izborot na investicioniot proekt {to }e se finansira. Toa vodi kon namaluvawe na investiciite, odnosno reducirawe na investicionata pobaruva~ka kako komponenta na agregatnata pobaruva~ka, i kon zgolemuvawe na {tedeweto.

Vlijaniето na kamatata vrz stopanskite dvi`ewa se ostvaruva preku tri kanali:

a/ preku t.n. "efekt na supstitucija" - pri niski kamatni stapki postoi pogolema sklonost kon investirawe, a pomala sklonost kon {tedewe. Obratno, pri visoki kamatni stapki ekonomskite subjekti ja preferiraat idnata potro{ uva~ka vo sporedba so sega{ nata potro{ uva~ka;

b/ preku t.n. "imoten efekt" - pri niski kamatni stapki raste cenata na finansiskiот imot na subjektite na finansiskiот pazar. Poradi toa, tie se ~uvstvuvaat pobogati i se odlu~uvaat da tro{at pove}e. Obratno, pri visoki kamatni stapki se namaluva vrednosta na imotot, {to vlijaе vo nasoka na vozdr`uvawe od tro{ewe od strana na ekonomskite subjekti;

v/ preku tekot na pla}awe i naplata na kamata - pri niski kamatni stapki subjektite {to {tedat dobivaat pomal iznos na kamata, {to za niv zna~i i pomala mo`nost za tro{ewe. Obratno, vo slu~aj na visoki kamatni stapki {teda~ite imaат pogolemi prihodi i sledstveno, mo`at pove}e da tro{at. Dol`nicite, pak, pla}aat visoki kamati, {to deluva vo pravec na reducirawe na nivnoto tro{ewe.

2. Finansiski potencijal na bankite vo Republika Makedonija

Obemot na doma{no {tedewe pretstavuva klu~en faktor od koj zavisi dinamikata na stopanskata aktivnost vo nacionalnata ekonomija. Vo Republika Makedonija ne postoi oficijalen podatok za iznosot na {tedewe spored sistemot

na nacionalni сметki. Sepak, spored odredeni indikatorji se procenjuje deka obemot na {tedewe vo Republikava e na isklju~itelno nisko nivo i ne nadminuva 7,0%-8,0% od bruto doma{niot proizvod. Spored me|unarodni standardi, toa e isklju~itelno nizok stepen na {tedewe, kako vo odnos na zemjite vo tranzicija (pr. vo Kina, Ungarija, Rusija, , Uzbekistan, Litvanija i Estonija {tedeweto se dvi`i na nivo od 42,9% (!), 22,4%, 22,3%, 16,1%, 15,2% i 14,9%. od BDP), a u{te pove}e vo odnos na sostojbata vo razvijenite zemji (vo Japonija {tedeweto iznesuva 31,3% od BDP, vo Avstrija 24,9%, vo Belgija 21,0%, vo Francija 18,8%, vo Germanija 20,4%, vo Brazil 16,9%, vo SAD 15,2% od BDP itn.).

Ponudata na finansiski sredstva, odnosno finansiskiot potencijal na komercijalnite banki vo Republika Makedonija go so~inuvaat slednite kategorii: denarski i devizni depoziti, krediti od nefinansiski institucii, sredstva pribrani preku izdavawe na hartii od vrednost, sredstva vo kapitalot na bankite i pozajmici od stranstvo.

Spored sostojbata na 31.12.1997 godina, vkupniot finansiski potencijal na bankite vo Republika Makedonija iznesuva 37.502 milioni denari. Od toa, 12.953 mil.denari (ili 34,6%) se denarski depoziti, 6.060 mil. denari (ili 16,2%) se devizni depozitni sredstva, 8.529 milioni denari (22,7%) se pozajmici od stranstvo, i 9.960 milioni denari (ili 26,6%) se sredstva vo kapitalot na bankite.

Finansiskiot potencijal na komercijalnite banki vo Republika Makedonija vo periodot 31.12.1996 - 31.12.1997 godina e zgolemen za 8.200 milioni denari, ili za 28,0%, {to pretstavuva sosema zadovolitelna stapka na godi{en porast. Ako od vkupniot porast na finansiskiot potencijal se isklui zgolemuwaweto na depozitnite pari kako kategorija kaj koja motivot za dr`ewe na sredstvata e od ~isto transakciska priroda, zgolemuwaweto na finansiskiot potencijal na komercijalnite banki vo analiziraniot period iznesuva 6.774 mil. denari, ili 27,7%. Dokolku od porastot na vkupniot finansiski potencijal pokraj porastot na depozitnite pari se isklui i porastot na kapitalot na bankite, toga{ finansiskiot potencijal vo minatata godina e zgolemen za 5.509 milioni denari, ili za 35,0%.

Spored toa, i pokraj ostvarenata solidna dinamika na porast na finansiskiot potencijal na bankite vo Republika Makedonija vo 1997 godina, zaradi niskata pojdovna osnova u~estvoto na finansiskite sredstva kaj bankarskiot sistem vo bruto doma{niot proizvod vo 1997 godina dostigna samo 5,2% (vkluiuvaj}i go i porastot na depozitnite pari i na kapitalot), odnosno 4,3% od BDP (bez porastot na depozitnite pari), i samo 3,5% (dokolku se isklui porastot i na depozitnite pari i na kapitalot).

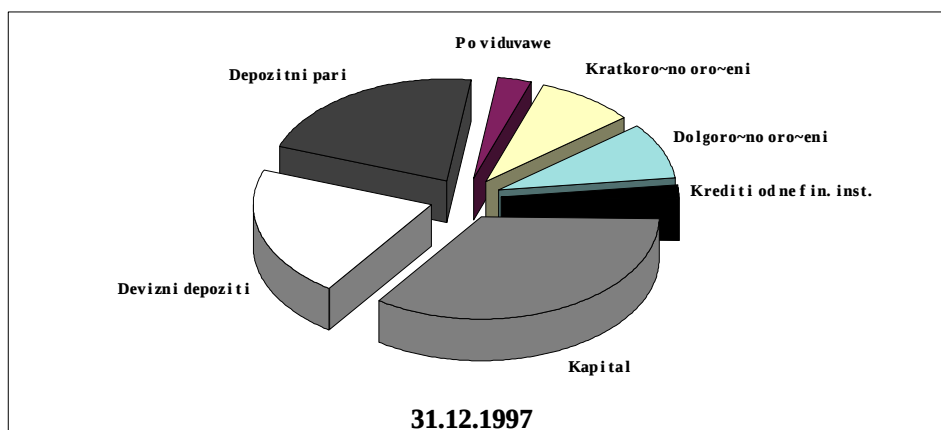
Finansiski potencijal na komercijalnite banki vo Republika Makedonija (vo milioni denari)

	31.12.96	31.12.97	apsolutna promena	promena vo %	struktura 1996	struktura 1997
<i>I. Denarski potencijal</i>	19797	22913	3116	15.7	67.6	61.1
<i>1. Depoziti</i>	10235	12295	2060	20.1	34.9	32.8
<i>1.1. Depozitni pari</i>	4854	6280	1426	29.4	16.6	16.7
<i>1.2. Poviduvawe</i>	782	857	75	9.6	2.7	2.3
<i>1.3. Oro~eni do 3 meseci</i>	1588	1731	143	9.0	5.4	4.6
<i>1.4. Oro~eni nad 3 meseci</i>	730	908	178	24.4	2.5	2.4
<i>1.5. Oro~eni nad 1 godina</i>	2158	2346	188	8.7	7.4	6.3
<i>1.6. Ograni~eni</i>	123	173	50	40.7	0.4	0.5
					0.0	
<i>2. Krediti od nefin. inst.</i>	867	658	-209	-24.1	3.0	1.8
<i>2.1. Kratkoro~ni</i>	467	284	-183	-39.2	1.6	0.8
<i>2.2. Dolgoro~ni</i>	400	374	-26	-6.5	1.4	1.0
<i>3. Kapital</i>	8695	9960	1265	14.5	29.7	26.6
<i>II. Devizen potencijal</i>	9505	14589	5084	53.5	32.4	38.9
<i>2.1. Depoziti</i>	3846	6060	2214	57.6	13.1	16.2
<i>2.1.1 Poviduvawe</i>	2574	4749	2175	84.5	8.8	12.7
<i>2.1.2 Oro~eni do 1 godina</i>	142	225	83	58.5	0.5	0.6
<i>2.1.3 Oro~eni nad 1 godina</i>	135	226	91	67.4	0.5	0.6
<i>2.1.4 Ograni~eni depoziti</i>	995	860	-135	-13.6	3.4	2.3
<i>2.2. Pozajmici od stranstvo</i>	5659	8529	2870	50.7	19.3	22.7
<i>2.2.1 Kratkoro~ni</i>	4527	6823	2296	50.7	15.4	18.2
<i>2.2.2. Dolgoro~ni</i>	1132	1706	574	50.7	3.9	4.5
III. VKUPNO (I+II)	29302	37502	8200	28.0	100.0	100.0

Sostojbite se u{te ponepovolni dokolku se analizira samo dolgoro~niot finansiski potencijal kaj bankite, koj fakti~ki edinstveno i ima atributi na finansisko {tedewe. Imeno, porastot na dolgoro~niot finansiski potencijal (denarski i devizni depoziti nad edna godina, dolgoro~ni krediti od nefinansiski institucii i dolgoro~ni pozajmici od stranstvo) vo 1997 godina iznesuva 827 milioni denari, ili samo 0,5% od ostvareniot bruto doma{en proizvod. Toa zna~i deka stapkata na {tedewe kaj bankarskiot sistem vo Republika Makedonija e na krajno nisko nivo, koe ne ovozmo`uva otvorawe na nov investiciski ciklus i ostvaruvawe na podinami~en ekonomski porast vrz taa osnova.

Strukturno nabquduvano, pomestuvawata vo ramkite na finansiski potencijal na komercijalnite banki vo tekot na 1997 godina se nepovolni. Imeno, ostvareno e namaluvawe na u~estvoto na najzna~ajnite {tedni kategorii (dolgoro~nite denarski i devizni depoziti, dolgoro~nite pozajmici od stranstvo i dolgoro~nite krediti od nefinansiski institucii) za 0,7 procentni poeni (od 13,1% na krajot na 1996 na 12,4% na krajot na 1997 godina). Istovremeno, namaleno e i u~estvoto na kapitalot koj, isto taka, pretstavuva dolgoro~en izvor na sredstva, i toa za 2,4 procentni poeni (od 29,7% vo 1996 na 26,6% vo 1997 godina). Za smetka na toa, ostvareno e zgolemuwawe na u~estvoto na kratkoro~nite denarski i devizni depoziti, koi na krajot od 1997 u~estvuva vo vkupniot finansiski potencijal na bankite so 61,0%, {to e za 3,7 procentni poeni pove}e vo odnos na krajot od 1996 godina.

Struktura na finansiski potencijal na komercijalnite banki

Denarskiot potencial na bankite go so~inuvaa: depozitnite pari, depozitite po viduvawe, kratkoro~no i dolgoro~no oro~enite denarski depoziti, kreditite od nebankarski subjekti i kapitalot na bankite. Vo ramkite na vkupniot denarski depoziten potencial, kratkoro~nite depozitni kategorii na krajot na 1997 godina u~estvuvaat so 79,0%, {to e za 2 procentni poeni pove}e vo odnos na sostojbata od krajot na 1996 godina. Soodvetno, u~estvoto na dolgoro~nite denarski kategorii vo vkupniot denarski potencial na bankite vo Republika Makedonija e namaleno od 23,0% na 21,0%. Toa zna~i deka vo tekot na 1997 godina kratkoro~nite denarski depoziti imaa pobrza dinamika na porast vo odnos na dolgoro~nite depoziti, {to gi vlo{i i taka nepovolnite sostojbite vo {tedeweto kaj bankarskiot sistem vo Republika Makedonija.

Najzna~ajna i najkvalitetna depozitna kategorija od aspekt na doma{ noto {tedewe se oro~enite depoziti nad 1 godina. Ponudata na ovie finansiski sredstva ja izrazuva vo vistinska smisla doverbata na ekonomskite subjekti vo nacionalnata valuta, kako i vkupniot kredibilitet na ekonomskata i monetarnata politika. Vo periodot 31.12.1996 - 31.12.1997 ostvaren e porast na dolgoro~no oro~enite denarski depoziti od 162 milioni denari,¹ ili za 6,3% (nominalno), odnosno za 45 milioni denari, ili za 1,8% realno, {to pretstavuva pobavna dinamika na porast vo odnos na останатите denarski depoziti.

Najizrazena dinamika na porast vo ramkite na denarskite kategorii vo 1997 godina imaa depozitnite pari, oro~enite denarski depoziti nad tri meseci (do edna godina) i ograni~enite depoziti. Taka, depozitnite pari koi vo vkupnite denarski depoziti² u~estvuvaat so 48,5% (43,7% na krajot na 1996), vo 1997 godina ostvariya porast od 1.426 milioni denari, ili 29,4% (nominalno), odnosno 1.156 milioni denari, ili 23,8% vo realni golemini. Realizacijata na najdinami~en porast kaj ovaa kategorija, koja, pred se, ima uloga na transakciski, a ne na {teden instrument, e nepovolno od aspekt na kvalitetot na finansiskata ponuda vo nacionalnata ekonomija. Ist kvalitet i zna~ewe vo odnos na {tedeweto imaat i depozitite po viduvawe, koi vo periodot dekmври 1996 - dekmври 1997 godina nominalno se zgolemija za 75 mil. denari, ili za 9,6%. Realniot porast na denarskite depoziti po viduvawe vo nabquduvaniot period iznesuva samo 38 mil. denari, odnosno 4,9%.

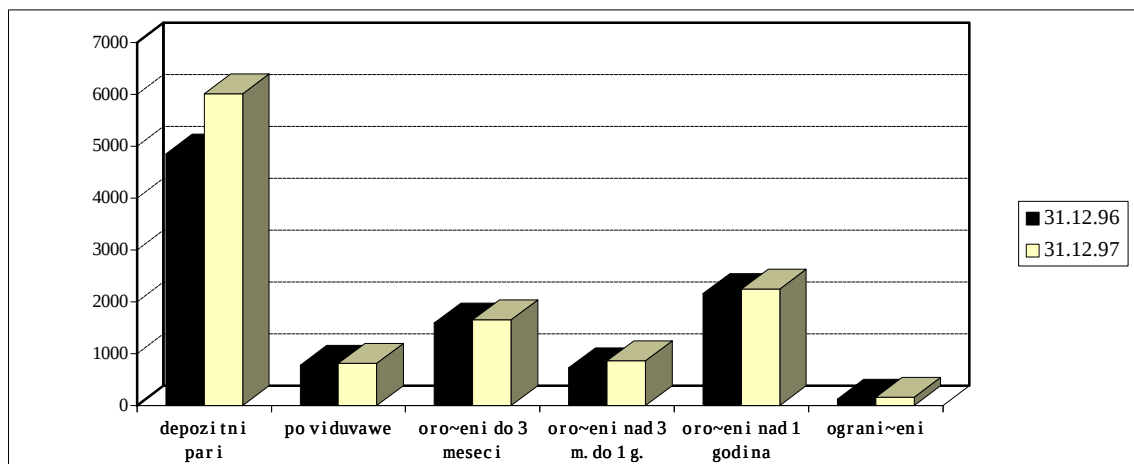
Povisok kvalitet od aspekt na {tedeweto imaat sredstvata {to bankite gi pribiraat vo vid na kratkoro~no oro~eni depoziti, iako i ovie sredstva ne se kategoriziraat kako {tedewe. Vo periodot 31.12.1996 - 31.12.1997 godina denarskite

¹ Vkluceni se i t.n. dolgoro~ni krediti (depoziti) od nefinansiski institucii.

² Vklucuvaj{i gi i kreditite od nefinansiski institucii.

depoziti oroženi do 3 meseci ostvari nominalen porast od 143 milioni denari (9,0%), dodeka denarskite depoziti oroženi nad 3 meseci do 1 godina vo istiot period nominalno se zgolemi za 178 milioni denari (24,4%). Vo realni golemi, i dve depozitni kategorii vo nabquduvaniot period ostvari porast, i toa: oroženite denarski depoziti do 3 meseci za 68 mil.denari (ili za 4,3%), dodeka oroženite denarski depoziti nad 3 meseci do 1 godina za 139 mil.denari (odnosno za 19,0%). Intenzivniot porast na ovaa depozitna kategorija se dol`i, od edna strana, na atraktivnite kamatni stapki koi obezbeduvaat mnogu povisok kamaten prinos vo odnos na depozitite po viduvawe i oroženite depoziti do 3 meseci, a od druga strana, na faktot deka ovaa kategorija seu{te im "ovozmo`uva" na deponentite dovolno visok stepen na likvidnost na nivnite sredstva. Voedno, visokite oscilacii na iznosot na kratkorožno oroženite depoziti i `estite promeni vo strukturata (od edna vo druga grupa na kratkorožno oroženi depoziti), uka`uvaat na dominacija na {pekulativni pobudi kaj dr`atelite na ovie finansiski instrumenti, za smetka na motivot za {tedewe.

Sostojbi na komponentite na denarskite depoziti
(vo milioni denari)

Kapitalot e finansiska kategorija vrz koja pa|a sevkupniot rizik od raboteweto na bankite. Vo periodot 31.12.1996 - 31.12.1997 godina vkupniot kapital na bankite vo Republika Makedonija nominalno se zgolemi za 1.265 milioni denari, ili za 14,5%. Vo realni golemi, kapitalot na komercijalnite banki vo tekot na 1997 godina ostvari porast od 836 mil. denari, odnosno za 9,6%. Sepak, treba da se istakne deka zgolemuwaweto na kapitalot na bankite vo Republika Makedonija vo 1997 godina ne e rezultat na nivnata intencija za zajaknuwawe na sopstvenata kapitalna osnova, tuku pove}e se dol`i na zakonskite propisi, koi "vr{at pritisok" vrz komercijalnite banki vo pravec na zgolemuwawe na kapitalot, so cel da se dostigne zakonski propi{aniot cenzus za rabota so stranstvo. Me|utoa, imaj}i predvid deka ostvaruwaweto na potrebniot kapitalen cenzus e vrzano so denarska protivvrednost na germanskata marka po tekovniot kurs, kako i toa deka vo 1997 godina vrednosta na denarot vo odnos na markata e namalena za 16,1%, {to ja nadminuva stapkata na nominalen i realen porast na kapitalot vo istiot period, proizleguva deka kapitalot na bankite vo Republika Makedonija od aspekt na zakonskite cenzusi, ostvari namaluvawe.

Devizniot finansiski potencijal na bankite vo Republika Makedonija go so~inuvaat kratkoro~nite i dolgoro~nite depozitni sredstva i pozajmicite od stranstvo. Od vkupniot devizen depoziten potencijal so sostojba na 31.12.1997 godina, 86,8% otpa~a na kratkoro~ni devizni depoziti i kratkoro~ni pozajmici od stranstvo, {to e na nivoto od krajot na 1996 godina. Dolgoro~nite izvori na devizni sredstva so~inuvaat 13,2% od vkupniot devizen potencijal, pri {to vo niv dominiraat pozajmicite od stranstvo)89,3% od dolgoro~niot devizen potencijal vo 1996 i 1997 godina). Pritoa, dolgoro~no oro~enite devizni depoziti, koi zaedno so dolgoro~no oro~enite denarski sredstva pretstavuvaat najkvalitetni kategorii od aspekt na {tedeweto, na krajot na 1997 godina iznesuvaa samo 226 milioni denari. Toa ja potvrduva konstatacijata deka vo makedonskite banki e koncentriran minimalen iznos na {tedni depoziti, odnosno deka {tedeweto e svedeno na marginalni golemi.

Strukturno nabquduvano, vo ramkite na deviznite depoziti vo 1997 godina site kategorii (osven ograni~enite depoziti) ostvarija porast, koj be~e najdinami~en kaj depozitite po viduvawe. Preferiraweto na najlikvidnata depozitna kategorija se dol`i na "razni {anata" doverba na ekonomskite subjekti vo stabilnosta na nacionalnata valuta po izvr{enata devalvacija na denarot, {to deluva~e vo pravec na reaktivirawe na potisnatite inflaciski o~ekuvawa. Za{titata na imotot vo takvi uslovi podrazbira zgolemena orientacija kon negovo konvertirawe vo stranski konvertibilni valuti, kako {to se dolarot i markata. Od druga strana, ekonomskite subjekti ne se re{avaa za podolgoro~no "vrzuvawe" na deviznite sredstva kaj bankarskiot sistem, odnosno preferiraa najvisok mo`en stepen na likvidnost na deviznite depoziti.

Taka, deviznite depoziti po viduvawe vo periodot dekemvri 1996 - dekemvri 1997 godina ostvarija nominalen porast od 2.175 milioni denari, ili 84,5%, {to vo realni golemi pretstavuva zgolemuwawe za 1.363 milioni denari, ili za 53,0%. Istovremeno, oro~enite devizni depoziti do edna godina ostvarija nominalen porast od 83 milioni denari, ili 58,5%, {to realno zna~i zgolemuwawe od 45 milioni denari, odnosno za 31,4%. I pokraj intenzivniot relativen porast, zgolemuwaweto na kratkoro~no oro~enite devizni depoziti ne pridonese za pozna~ajno zajaknuvawe na depozitniot potencijal na bankite, zaradi nivniot mal apsoluten iznos. Ist e slu~ajot i so dolgoro~no oro~enite devizni depoziti, koi vo 1997 godina ostvarija porast od 91 milioni denari, ili za 67,4% (nominalno), odnosno za 52 milioni denari, ili za 38,8% (realno). Visok porast vo 1997 godina ostvarija i pozajmicite od stranstvo, koi se zgolemija za 2.870 milioni denari, ili za 50,7% (nominalno), odnosno za 1.412 milioni denari, ili za 24,9% (vo realni golemi). Edinstvena devizna kategorija koja vo 1997 godina ostvari namaluvawe se ograni~enite depoziti (sredstva nameneti za akreditivi, garancii i sl.), koi vo nominalen iznos se namaleni za 135 milioni denari)za 13,6%), a realno za 282 milioni denari (za 28,3%).

3. Faktori koi vlijaat vrz ponudata i pobaruva~kata na finansiski sredstva

Vrz osnova na identitetot na nacionalni smetki, mo`e implicitno da se konstatira deka stapkata na {tedewe vo Republika Makedonija iznesuva okolu 7% - 8% od BDP, {to e nekolkuokratno ponisko od zemjite so sli~en stepen na razvijenost. Sostojbite se u{te poseriozni dokolku se ima predvid deka od vkupnoto

{tedewe, samo mal del pominuva niz bankarskiot sistem, odnosno se dr`i vo forma na finansiski instrumenti vo pasivata na bilansite na bankite. Najgolem del od {tedeweto se nao|a vo forma na gotovinski instrumenti, bilo vo denari ili vo devizi, {to implicira deka {tedeweto se dr`i vo najneproduktiven mo`en oblik, kako od aspekt na poedinecot, taka i od aspekt na op{testvenata korisnost. Spored toa, bankarskiot sistem vo Republika Makedonija raspolaga so nezna~itelen iznos na dolgoro~ni izvori na sredstva, koj ne ovozmo`uva obezbeduvawe na poseriozna kreditna poddr{ka na stopanstvoto za finansirawe na investiciskite proekti. Vo uslovi na nepostoeve na alternativni oblici na finansirawe na investiciite (mobilizirawe na sredstva preku pazarot na kapital, ili preku stranski direktni investicii), toa determinira niska stapka na porast na makedonskata ekonomija.

Niskoto nivo na {tedewe, {to vo kontinuitet e prisutno vo celiot tranziciski period, pred sè, e posledica na niskoto nivo na dohod vo zemjata, {to vlijae vo pravec na namaluvawe na mo`nosta za {tedewe. No, zna~itelno poniskata stapka na {tedewe vo Republika Makedonija vo odnos na zemjite so sli~en BDP po glava na `itel, upatuvaa i na postoeve na nizok prag na {tedewe, odnosno na namalena sklonost kon {tedewe. Toa, me|u drugoto, e posledica na nedovolniot stepen na doverba na ekonomskite subjekti vo bankarskite institucii. Imeno, i pokraj site naponi za stabilizacija i zazdravuvawe na bankarskiot sistem, dokraj nere{eniot problem so staroto devizno {tedewe, kako i propa|aweto na neкои finansiski institucii, gi neutraliziraa naporite za vospostavuvawe doverba na ekonomskite subjekti vo bankarskiot sistem. Osven ovie faktori, vo nasoka na namaluvawe na sklonosta na ekonomskite subjekti kon denarsko {tedewe vlijae {e i reaktivirawe na inflaciskite o~ekuvawa po izvr{enata korekcija na vrednosta na denarot vo juli 1997 godina.

Empiriskoto iskustvo poka`uva deka osnoven uslov za zgolemuвање na {tedeweto e zgolemuвање na raspolo`liviот dohod na ekonomskite subjekti, {to implicira dinami~na ekspanzija na ekonomijata. Toa podrazbira mnogu pointenzivno sproveduvawe na strukturnite reformi, priliv na stranski kapital vo forma na direktni investicii, zgolemuвање na produktivnosta, itn. O~igledno, ovoj proces ima dolgoro~en karakter, {to zna~i deka poosetno podobruвање na materijalnata sostojba na ekonomskite subjekti i podobruвање na mo`nostite za {tedewe mo`e da se o~ekuva po celosnoto zavr{uvawe na procesot na tranzicija, odnosno na sreden i dolg rok. Vtoriot faktor koj deluva nepovolno vrz {tedeweto vo Republika Makedonija, nedovolnata doverba vo bankarskiot sistem i vo stabilnosta na nacionalnata valuta, e recidiv od minatoto, koj be{e "pothranet" so propa|aweto na najgolemata {tedilnica (TAT) i izvr{enata devalvacija na denarot vo 1997 godina. Vra}aweto na doverbata vo bankarskiot sistem, {to pretstavuva osnoven preduslov za za`ivuvawe na doma{noto {tedewe, e nesomneno isto tolku dolg proces kolku i procesot {to go generira{e ovoj problem. Me|u drugoto, toa vku~uva i naponi za sozdavawe na zdrav bankarski sistem, trajna orientacija kon cenovna stabilnost, afirmacija na mehanizmot na osiguruvawe na {tednite vlogovi, striktna primena na supervizorskite standardi, diskvalifikacija na site banki i {tedilnici koi go ru{at ugledot na bankarskiot sistem, itn.

Od tie pri~ini, pointenzivno dinamizirawe na doma{noto {tedewe kako najzna~aen faktor za pridvi`uvawe na stopanskiot razvoj mo`e da se o~ekuva da se ostvari samo na dolg rok. Kratkoro~no gledano, vo Republika Makedonija }e se zadr`i strukturnata neramnosta me|u doma{noto {tedewe i investiciite, {to determinira postoeve na visoki realni kamatni stapki i deficit vo trgovskiот bilans na zemjata so stranstvo.

Pobaruva~kata za kreditni sredstva e vtoriot fundamentalen faktor koj vlijae vrz kamatnata politika na komercijalnite banki. Vo tekot na celiot period po monetarnoto osamostojuvawe na Republika Makedonija, v~lu~uvaj}i ja i 1997 godina, pobaruva~kata za kreditni sredstva e na konstantno visoko nivo. Pobaruva~kata za kreditni sredstva e inicirana od dva faktora: a/ potrebata od kreditni sredstva za novi investicii i b/ potrebata od finansiski sredstva za pokrivawe na ogromnite zagubi kaj stopanskite pretprijatija.

Prvata komponenta na pobaruva~kata za kreditni sredstva se odnesuva na finansiraweto na investiciite. Vкупnata presmetkovna vrednost na investiciite vo Republika Makedonija zapo~nati vo 1997 godina iznesuvaa 1.985 milioni denari,³ { to zna~i tie se za 7 pati pomali od tekovnite zagubi ostvareni vo 1997 godina. Vo vкупniot nov finansiski potencijal na bankite vo Republika Makedonija vo 1997 godina, investiciite vo osnovni sredstva u~estvuvaat so 24,2% (v~lu~uvaj}i go porastot na depozitnite pari i na kapitalot), odnosno so 36,0% (bez porastot na depozitnite pari i kapitalot). Spored toa, investiraweto vo osnovni sredstva ne be {e klu~en faktor koj determinira {e visoka pobaruva~ka za akumulacija i koj konsekventno bi vlijael vrz formirawe na visoki kamatni stapki vo analiziraniot period.

Sostojbite se u {te ponepovolni dokolku se analizira strukturata na investiciite vo tek, vo koja dominiraat investicii vo dejnosta soobra}aj i vrski, nestopanski dejnosti i vodostopanstvo (nad dve tretini od vкупnite investicii), koi se finansirani od buxetski sredstva, ili od sredstva na javnite pretprijatija. Od aspekt na izvorite na finansirawe, 49,6% od investiciite vo tek vo 1997 godina se finansirani so sopstveni sredstva na investorite (vo koi dominiraat javni pretprijatija), 18,3% se buxetski sredstva i sredstva na fondovi, 10% se stranski banki, a samo 13,5% se sredstva od doma { ni banki. Sostojbata be {e sli~na i vo 1996 godina, koga sopstvenite sredstva na investorite u~estvuvaat so 50,8%, sredstva od buxetot i fondovite so 18,2%, stranskite banki so 11,2%, a sredstvata od doma { ni banki pretstavuvaa samo 13,8% od vкупnite tekovni investicii.

Dominacijata na investicii od javniot sektor vo vкупnite investicii ima dvoen negativen efekt: prvo, predizvikuva " istisnuvawe" na privatniot sektor od plitkiot krediten pazar; i vtoro, vo uslovi na nemo `nost da se zgolemi ponudata na sredstva, toa determinira zgolemuvawe na kamatnite stapki. Spored toa, od aspekt na obezbeduvaweto uslovi za podinami~en stopanski razvoj, kako od aspekt na zgolemuvawe na raspolo `livite sredstva za privatniot sektor, taka i od aspekt na namluvawe na visinata na kamatnite stapki po koi }e se dobivaat tie sredstva, potrebno e vo idnina javnite investicii vo Republika Makedonija da bidat dimenzionirani na optimalno nivo, soobrazno so mo `nostite i potencijalot na ekonomijata.⁴

Vtoriot faktor koj ja determinira pobaruva~kata za kreditni sredstva e potrebata od sredstva za pokrivawe na visokite zagubi na stopanskite subjekti. Tekovната zaguba na stopanskite pretprijatija od Republikava vo 1997 godina iznesuva {e 13,7 milijardi denari, { to pretstavuva 8,3% od BDP. Dokolku tekovната zaguba vo 1997 godina se sporedi so vкупniot porast na finansiskiот potencijal na bankite vo istiot period, evidentno e deka toj pokriva samo 60,0% od ostvarenite

³ Podatok od Zavodot za platen promet

⁴ Spored "Nacionalnata strategija za ekonomski razvoj na Republika Makedonija", javnite investicii bi trebalo da iznesuvaat najmnogu do една ~etvrtina od vкупnite investicii.

zagubi (ako vo finansiski otencijal se vkluceni kapitalot i depozitnite pari), odnosno 40,2% (dokolku od vkupniot otencijal se eliminiraat kapitalot i depozitnite pari).

Spored toa, potrebite na ekonomskite subjekti za novi investicii ne bea klucniot faktor koj ja determinira {pe visokata pobaruva~ka za bankarski sredstva vo 1997 godina, tuku toa e isklucitelno visokata pobaruva~ka za kreditni sredstva za pokrivawe i socijalizacija na zagubite na stopanskite pretprijatija. Nastojuvaweto na stopanskite subjekti zagubite vo tekovnoto rabotewe da gi pokrijat so novi bankarski krediti sozdava ogroman pritisok vrz pobaruva~kata za kreditni sredstva, {to ne mo`e da se zadovoli so oskudnata ponuda na novi finansiski sredstva kaj bankite. Naprotiv, visokata i rigidna pobaruva~ka za kreditni sredstva od strana na lo {ite stopanski pretprijatija celosno go iscrpuva formiraniot {teden otencijal, zaradi {to ne ostanuvaat dovolno slobodni finansiski sredstva koi bi se plasirale vo novi, profitabilni investiciski proekti. Istovremeno, taa vlijae vrz sozdavaweto na visoki kamatni stapki.

Vo razvienite pazarni stopanstva ekonomskite subjekti koi }e iska`at zaguba vo svoeto rabotewe ja pokrivaat istata od sopstveni sredstva, ili pak bankrotiraat. Pristapot kon novi bankarski sredstva za ovie stopanski subjekti e isklucen. Iako ovoj zna~aen problem vo bankarskata praktika vo Republika Makedonija zapo~na uspe {no da se re {ava vo 1994 godina, koga na pretprijatijata koi ostvariya najgolemi zagubi im be {e zabranet pristapot kon novi bankarski krediti, se ~ini deka finansiskata disciplina seu {te ne e zacvrstena, odnosno ne e na potrebnoto nivo.

Pokraj ponudata i pobaruva~kata na sredstva, kako fundamentalni faktori koi ja determiniraat realnata kamatna stapka, soodvetno vlijanie vrz formiraweto na kamatnite stapki imaat i drugi faktori, i toa:

1. *Kvalitetot na bankarskite plasmani i finansiskata nedisciplina.* Vкупnite denarski i devizni plasmani na bankite na privatniot i op {testveniот сектор на крајот од 1997 година dostignaa 49.702 милиони денари, {to vo odnos na 31.12. 1996 година pretstavuva zgolemuвање од 2.486 милиони денари, ili za 5,2%. Pritoa, denarskite plasmani на крајот на 1997 година dostignaa 44.496 милиони денари, dodeka deviznite plasmani iznesuvaa 5.206 милиони денари. Vo ramkite на denarskite plasmani, denarskite krediti iznesuvaat 19.703 милиони денари), од {to 5.910 милиони денари se dostasani nenaplateni pobaruvawa po glavnica. Zaedno so iznosot na dostasani nenaplateni pobaruvawa po kamata (24.793 милиони денари), toa dava u~estvo na vkupnite dostasani nenaplateni pobaruvawa vo denarskite plasmani од 69,0%. Toa e neodre`livo visok iznos na nekvalitetni pobaruvawa, koj e vo direktna, pri~insko - posledicna vrska so odr`uvaweto na visoki aktivni kamatni stapki.

Imeno, kako rezultat na zapa|aweto na se pogolem broj stopanski subjekti vo likvidnosni problemi i konsekvatno, nivna nemo`nost redovno i navremeno da gi servisiraat sopstvenite obvrski po zemeni krediti, vo izminatite nekolku godini dojde do akumulirawe na visoki iznosi na nenaplativi pobaruvawa vo aktivata na bilansite на bankite. Kon vlo {uvaweto на bonitetot на bankarskite plasmani pridonesoa i slabiot kvalitet на kreditnite proceduri, netransparentnata kontrola на procesot на donesuvawe kreditni odluki од страна на bankite, "vrzuvaweto" на одобruvaweto на kreditite so u~estvo vo akcionerskiот fond на bankata, itn. Kako poseben problem vo ovoj kontekst treba da se istakne i

nemo`nosta za celosno "sledewe i snimawe" na komitentite od strana na bankite, zaradi toa {to tie ne se nositeli na platniot promet.

Imaj}i ja predvid sostojbata so investiciite, kako i ro`nosta na izvorite na sredstva, jasno e deka novoodobrenite krediti vo najgolem del se kratkoro`ni, nameneti za otplata na stari krediti i za isplata na plati, {to zna`i neproduktivno od aspekt na generiraweto na priliv koj }e ovozmo`i regulirawe na dostasanite obvrski. Istovremeno, bankite imaat redovni obvrski sprema depozitorite za isplata na visoki pasivni kamati, pri {to zaradi nemo`nost za naplata na aktivnite kamati od site komitenti, se obiduvaat kamatniot tovar da go prefrlat na komitentite koi redovno gi servisiraat svoite obvrski. Takviot kamaten pritisok ne mo`ea da go apsorбираat ni uspe{nite ekonomski subjekti, {to rezultira{e vo toa da se zgolemi brojot na pretprijatija koi rabotat so zagubi. Voedno, postoji latentna opasnost tie pretprijatija da se obidat kamatnoto optovaruvawe, koe e nad nivnite finansiski mo`nosti, da go prefrlat na ostanatite (pred sè, sektorot naselenie) preku zgolemuwawe na cenite na sopstvenite proizvodi. Vo celina, neracionalnata kamatna politika deluva{e kontraproduktivno vo obidite za restrukturirawe na stopanstvoto kako klu`en sektor vo procesot na ekonomskite reformi.

Ro`nata struktura na plasmanite na bankite e isto taka nepovolna, {to pretstavuva samo refleksija na nepovolnata ro`na struktura na izvorite na sredstva. Imeno, vo ramkite na denarskite krediti, dominiraat kratkoro`ni krediti `ie u`estvo na krajot na 1997 godina dostigna 79,6%. Toa odgovara na ro`nata struktura na denarskite izvori na sredstva, vo koja u`estvoto na kratkoro`nite depoziti na krajot na 1997 godina dostigna 79,0%. Vo ramkite na deviznite krediti, kratkoro`nite krediti u`estvuvaat so 65,8%, dodeka u`estvoto na dolgoro`nite krediti iznesuva 34,2%. I vo ovoj slu`aj, ro`nata struktura na kreditite e usoglasena so soodvetnata struktura na devizniot depoziten potencijal, vo koj dominiraat kratkoro`ni izvori na sredstva. Toa zna`i deka kako rezultat na niskiot iznos na dolgoro`ni izvori na sredstva, bankite ne mo`at da go poddr`at investiciskoto kreditirawe, odnosno odobruvaat prete`no kratkoro`ni krediti za obrtni sredstva. Toa ja eliminira mo`nosta za prestrukturirawe na stopanstvoto, koe poradi toa raboti so niska profitabilnost (ili neprofitabilno), {to reverzibilno vlijae vrz (ne)mo`nosta za otplata na kreditite obremeneti so visoki kamatni stapki, itn.

2. *Neeffikasno to rabotewe na sudskite organi.* Problemite vo odnos na kvalitetot na bankarskite pobaruvawa i visinata na kamatnite stapki se vo golema mera usloveni i od neefikasno to rabotewe na sudskite organi pri re{avaweto na finansiskite sporovi. Imeno, i pokraj obezbedenoto pokritie na pobaruvawata na bankite vo forma na zalog na nedvi`en imot, vo praktika realizacijata na naplatata na hipotekite se odviva mnogu bavno, pri {to vo najgolem broj slu`ai postapkata se protega pove}e od dve - tri godini. Lo{ata realizacija na kolateralot bankite ja kompenziraat preku vgraduvawe na nekolku procentni poeni vo kamatnata stapka na odobrenite krediti, {to ima dvoen negativen efekt: prvo, pridonesuva kon "yidawe" na kamatnite stapki i vtoro, kaznata za nedisciplinata na lo{ite komitenti i neefikasnosta na sudovite pa|a na tovar na subjektite koi redovno gi pokrivaat sopstvenite obvrski sprema bankite. Toa seriozno ja naru{uva nivnata profitabilnost i voedno kreira seriozen problem na moralen hazard vo op{testvoto. Za ilustracija na intenzitetot na ovoj problem, mo`e da poslu`i podatokot deka iznosot na realizirani hipoteki pretstavuva samo

1,7% od vkupniot iznos na dostasani nenaplateni pobaruwawa po glavnica i kamata vo bilansite na bankite.

3. *Visoki tro{oci vo raboteweto na bankite.* Ovde posebno treba da se istaknat tro{ocite koi proizleguvaat od zakonski propi{anite dano~ni obvrski, koi imaat direktno vlijanie vrz visinata na kamatnite stapki. Imeno, согласно so pozitivnite zakonski propisi, bankite ({teda~ite) se obvrzani da pla}aat personalen danok na dohod od prihodi od kamati na oro~eni {tedni vlogovi (23%), kako i danok na promet na neto prihodi od kamati vo visina od 13%. Voedno, bankite i {tedilnicite se dol`ni da formiraat posebna rezerva za obezbeduvawe od posebni rizici, pri {to dano~nata osnova mo`at da ja namalat za najmnogu 75% od izvr{enite rezervacii. Kon ovie tro{oci se nadovrzuva i pla}aweto na visoki premii vo Fondot za osiguruvawe na {tedni vlogovi (koi mo`at da se dvi`at me|u 1% i 5% godi{no), pri {to e predvideno vkupnite sredstva na Fondot vo rok od ~etiri godini od osnovaweto da dostignat iznos od 15% od vkupnite {tedni vlogovi.

Zna~aen tro{ok za bankite e i izdvojuvaweto na sredstva vo vid na zadol`itelna rezerva kaj Narodna banka na Republika Makedonija (prose~nata stapka na izdvojuvawe na zadol`itelna rezerva iznesuva 5,8%), za koi bankite dobivaat niska kamata od 3,5% na godi{no nivo. Ako pretpostavime deka ovie sredstva bankite bi gi investirale vo nerizi~ni instrumenti (kako na primer, blagajni~ki zapisi na Centralnata banka), na niv bi dobile kamata od 8,4% na godi{no nivo. Toa zna~i deka oportunitetniot tro{ok na bankite vo forma na izgubena kamata na sredstvata na zadol`itelna rezerva e relativno visok, odnosno iznesuva okolu 5% godi{no od izdvoenite sredstva..

Kon ovie, treba da se dodadat i dva drugi, ne pomalku va`ni tro{kovni faktori: pokrivaweto na tro{ocite za preकुmernata vrabotenost, {to osobeno e karakteristi~na za postarite bankarski institucii i oportunitetniot tro{ok predizvikan od dr`eweto na relativno visok iznos na nekamatonosna aktiva kaj pooddelni banki.

4. *Monetarnata politika.* Monetarnata politika vlijae vrz kamatnite stapki preku vlijanie vrz formiraweto na o~ekuvanaata stapka na inflacija, a ne i preku vlijanie vrz realnata kamatna stapka. Imeno, vo uslovi koga monetarnata politika e naso~ena kon odr`uvawe na stabilnosta na devizniot kurs na denarot kako klu~no nominalno sidro, Centralnata banka e onevozmo`ena celite za niska stapka na inflacija i pozitiven ekonomski porast da gi ostvaruva preku targetirawe na kamatnite stapki. Naprotiv, kamatnite stapki treba da bidat vo funkcija na obezbeduvawe na stabilen devizen kurs na denarot i da ovozmo`at generirawe na priliv na stranski kapital. So oglede deka i pokraj visokite kamatni stapki vo bilansot na bankarskiot sistem nema soodveten priliv na stranski kapital, proizleguva deka izramnuvaweto se vr{i preku prika`uvawe na visok iznos na gre{ki i propusti vo platniot bilans.

Osnovni instrumenti na monetarnata politika vo izminative nekolku godini se operaciite od tipot na otvoren pazar, vo forma na aukcii na depoziti i blagajni~ki zapisi. Kamatnata stapka formirana na aukciite na depoziti pretstavuva najrelevantna kamatna stapka vo spektarot na kamatni stapki vrz koi Centralnata banka ima soodvetno vlijanie. Pritoa, согласно postavenata monetarna strategija, ponudata na sredstva na aukciite be{e determinirana od potreбата za obezbeduvawe stabilen devizen kurs na denarot, {to zna~i visinata na

kamatnite stapki be{e cel od vtorostepeno zna~ewe. Poradi visokiot deficit vo platniot bilans, potrebata od odr`uvawe na stabilen devizen kurs vo izminative dve godini determinira{e formirawe na visoki kamatni stapki na aukciite na depoziti na Centralnata banka, koi na krajot na 1997 godina se dvi`ea me|u 14% i 15%, na godi{no nivo. Pritoa, plitkiot finansiski pazar (M2/BDP na krajot na 1997 godina iznesuva 14,1%) uslovuwa mal broj na transakcii (edna, ili dve) da gi determiniraat kamatnite stapki {to se formiraat na aukciite na depoziti. Spored toa, nepovolnitate dvi`ewa vo platniot bilans koi vo kontinuitet se prisutni pove}e godini, a posebno dojdoo do izraz vo 1996 i 1997 godina, preku monetarniot mehanizam najdoo soodveten odraz vrz visinata na kamatnite stapki na Centralnata banka, a preku niv i vrz kamatnite stapki na bankite.

5. *Regulativa koja se odnesuva na otvorena devizna pozicija.* Vкупните devizni obvrski na komercijalnite banki vo Republika Makedonija vo 1997 godina vrz osnova na pozajmici od stranstvo se zgolemi za 2.870 milioni denari. Me|utoa, vo isto vreme deviznite sredstva na bankite od Republika Makedonija vo stranstvo se zgolemeni za 3.696 milioni denari. Spored toa, vo tekot na 1997 godina e izvr{eno neto prelevawe na doma{na akumulacija vo stranstvo, {to vlijae{e vo pravec na natamo{no "stesnuvawe" na oskudniot finansiski potencijal na bankarskiot sistem. Toa se dol`i najmnogu na podzakonskite re{enija od deviznata oblast, so koi e predvideno deviznoto {tedewe na naselenieto i deviznite depoziti na pretprijatijata da bidat 100%-no pokrieni so likvidni devizni sredstva, {to e pri~ina za deponirawe na depozitite vo stranski banki.

4. Dvi`ewe na kamatnite stapki vo periodot 1996 - 1997 godina

Delovnite banki vo Republika Makedonija se samostojni vo koncipiraweto na sopstvenata kamatna politika. Isklu~itelno niskoto nivo na doma{no {tedewe kaj bankarskiot sistem nasproti visokata i rigidna pobaruva~ka za finansiski sredstva, vgraduvaweto na visoka premija za rizik zaradi finansiskata nedisciplina i problemite so sudskata naplata na pobaruwawata, kako i visokite operativni tro{oci na bankite, determiniraa kamatnite stapki na komercijalnite banki vo Republikava vo izminative nekolku godini, vklu~uvaj}i ja i 1997, kontinuirano da se odr`uvaat na visoko nominalno i realno nivo.

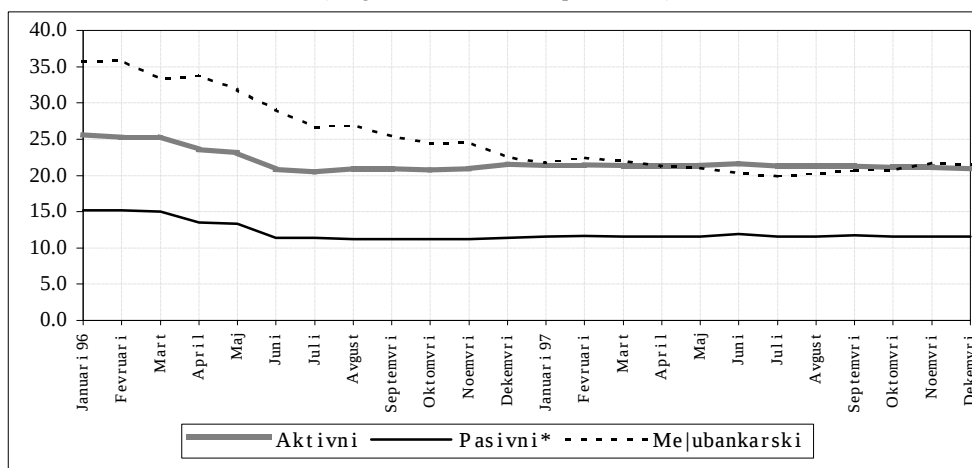
Kamatnite stapki na komercijalnite banki samo vo prvata polovina od 1996 godina go sledea trendot na dvi`ewe na inflacijata, iako intenzitetot na nivno namaluvawe i vo toj period ne be{e vo soglasnost so dinamikata na soboruvawe na inflacijata i na inflatornite o~ekuvawa. Taka, iako vo prvite {est meseci od 1996 godina aktivnite kamatni stapki na bankite bea namaleni od 25,6% na godi{no nivo (na po~etokot na godinata) na 20,9% godi{no (vo sredinata na 1996 godina), tie seu{te bea isklu~itelno visoki i ne soodvetstvuvaa na postignatoto nivo na cenovna stabilnost. Pozitivniot trend na dvi`ewe na aktivnite kamatni stapki vo vtorata polovina od 1996 i vo tekot na 1997 godina be{e celosno zapren, {to vo uslovi na visoka stabilnost na cenite (koja se zadr`a i po devalvacijata na denarot od juli 1997 godina) kreira{e postoeewe na visoki realni kamatni stapki.

Taka, vo prosek nominalnata aktivna kamatna stapka na bankarskite krediti vo periodot 1996 - 1997 godina iznesuva{e 21,9% godi{no, pri {to vo 1996 godina taa dostigna 22,4% prose~no, dodeka vo 1997 godina prose~nata nominalna aktivna kamatna stapka iznesuva{e 21,4%. Korigirano za porastot na cenite na malo vo

isti ot period, toa dava prose~na realna godi{na aktivna kamatna stapka vo dvegodi{ni ot analiziran period od 18,3%. Pritoa, vo 1996 godina e postignata prose~na godi{na realna aktivna stapka od 21,6%, dodeka vo 1997 poradi ne{to povisokata stapka na inflacija (posebno vo januari i oktombri), realnata aktivna kamatna stapka be{e svedena na 15,2% prose~no godi{no.

Aktivni, pasivni i me|ubankarski kamatni stapki

(na godi{no nivo, vo procenti)

Kontinuiranoto odr`uvawe na visoki nominalni i realni aktivni kamatni stapki ima{e dvoen negativen efekt: prvo, vode{e kon necelosno iskoristuvawe na kreditnite limiti, {to e sprotivno na naporite za dinamizacija na investiciskata aktivnost i na stopanski ot porast; i vtoro, pretprijatijata koi vo takvi uslovi se odlu~uvaa da zemat krediti od bankarski ot sistem, bea prinudeni dobienite sredstva da gi vlo`at vo porizi~ni proekti, za da ostvarat dovolno visok profit za pokrivawe na kamatni ot tro{ok. Toa povratno ja zgolemuva rizi~nosta na plasmanite, odnosno ja doveduva vo pra{awe mo`nosta za naplata na pobaruvawata na bankite pri nivnoto dostasuvawe. Vo uslovi na izrazena finansiska nedisciplina, toa rezultira{e so enormno zgolemuvawe na zadol`enosta na stopanstvoto kaj bankite, odnosno kumulirawe na visoki iznosi na nenaplateni pobaruvawa po kamata vo bankarskoto portfolio. Bankite se obiduvaa lo{ite pobaruvawa da gi prefrlat na komitentite koi redovno gi servisiraa svoite obvrski, sozdavaj{i eden ma|epsan dol`ni~ki krug: visoki kamatni stapki - rizi~ni (lo{i) plasmani - visoki kamatni stapki, itn. Voedno, visoki ot kamaten tro{ok pretstavuva{e i potencijalna opasnost za aktivirawe na inflacionata spirala preku nastojuvaweto na stopanskite subjekti da go pokrijat tro{okot so zgolemuvawe na cenite na sopstvenite proizvodi. Istovremeno, poradi finansiskata nedisciplina zadol`uvaweto postojano se pro{iruva{e i vo me|usebnite odnosi na stopanskite pretprijatija, {to rezultira{e so op{ta nelikvidnost i zagu{uvawe na reprodukcioniot proces. Ottamu, mo`e da se konstatira deka kamatnata politika na komercijalnite banki vo Republika Makedonija vo periodot 1996 - 1997 godina be{e iskluitelno neefikasna i neracionalna, odnosno deluva{e nepovolno vrz op{toto nivo na stopanskata aktivnost vo zemjata.

Nominalnite pasivni kamatni stapki vo 1996 i 1997 godina isto taka se odr`uvaa na visoko nivo, pri {to vo prosek dostignaa 12,1% godi{no. Vo 1996 godina, prose~nata pasivna kamatna stapka dostigna 12,6% godi{no, dodeka vo 1997 godina taa be{e ne{to poniska, i iznesuva{e 11,6% na godi{no nivo. Vo realni

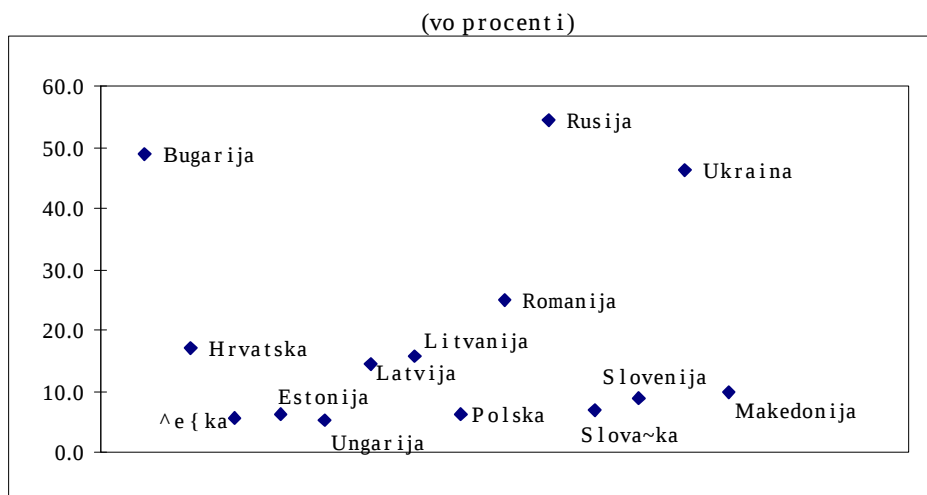
golemini, pasivnata kamatna stopka vo periodot 1996 - 1997 godina dostigna vo prosek 8,6% na godi {no nivo. Pritoa, vo 1996 godina taa iznesuva {e 11,7% godi {no, za vo 1997 godina da bide svedena na 5,4% na godi {no nivo. Me|utoa, reduciraweto na prose~nata realna pasivna kamatna stopka vo 1997 godina treba da se sfati uslovno, odnosno se dol`i na uprose~uwaweto na mese~nite vrednosti vo koi se inkorporirani dva meseca (januari i oktombri) vo koi zaradi sezonskiot faktor se ostvareni isklučitelno visoki godi {ni stapki na inflacija, koi impliciraat visoki negativni vrednosti na kamatnite stapki vo tie meseci. Eliminiraweto na sezonskiot faktor poka`uva deka, vsu {nost, vo koncipiraweto i vodeweto na kamatnata politika na komercijalnite banki vo izminative dve godini i nema {e fakti~ki promeni, odnosno postoi samo nezna~itelno namaluvawe na kamatnite stapki ostvareno glavno vo prvata polovina na 1996 godina.

Visokite pasivni kamatni stapki vo uslovi na nedovolna doverba vo bankarskiot sistem i postojano namaluvawe na raspolo`livi dohod na naselenieto ne uspeaja da ostvarat pozitivno vlijanie vrz obemot na doma {no {tedewe, odnosno ne deluvaa vo nasoka na pro {iruvawe na oskudnata finansiskata baza. Toa u {te edna { ja potvrdi empiriski baziranata konstatacija deka {tedeweto prvenstveno e determinirano od op {tiot stepen na ekonomski razvoj na zemjata, a ne od visinata na kamatnite stapki. Od druga strana, takvata kamatna politika na stranata na pasivnite kamatni stapki implicira {e aktivnite kamatni stapki da se formiraat na visoko nominalno i realno nivo.

Restriktivniot karakter na monetarnata politika, povremenite likvidnosni problemi na poodelni banki, nepostoeweto na razvien finansiski pazar i nedovolnata kooperativnost na bankite, bea pri~ini vo izminative dve godini na me|ubankarskiot pazar na pari da postoi permanenetno povioka pobaruva~ka vo odnos na ponudata na sredstva. Kako i kaj aukciite na depoziti na Centralnata banka, i na ovoj pazar poseben problem pretstavuva plitkosta na finansiski pazar, koja determinira mal broj na transakcii da imaat odlu~uwa~ko vlijanie vrz formiraweto na me|ubankarskite kamatni stapki. Toa pridonese i na me|ubankarskiot pazar da se formiraat visoki nominalni i realni kamatni stapki, iako e zabele`liva tendencija na nivno umereno namaluvawe. Taka, na krajot na 1997 godina, prose~nata nominalna kamatna stopka po koja bankite im prodavaa sredstva na drugi banki iznesuva {e 21,1%, {to e za eden procenten poen pomalku vo odnos na krajot od 1996 godina. Spored toa, mo`e da se konstatira deka i na me|ubankarskiot pazar vo Republika Makedonija kamatnite stapki se odr`uvaat na previsoko nivo.

Pokraj odr`uwaweto na visoki nominalni i realni kamatni stapki, kamatnata politika na komercijalnite banki vo Republika Makedonija vo periodot 1996 - 1997 ja karakterizira i postoeve na visoki kamatni margini. Taka, prose~nata kamatna margina me|u kamatnite stapki na kratkoro~nite plasmani i na oro~enite depoziti nad tri meseci vo analiziraniot period iznesuva 9,8 procentni poeni. Dokolku se napravi sporedba na aktivnite kamatni stapki so ponderiranata pasivna kamatna stopka koja gi inkorporira site denarski depozitni kategorii, se dobiva kamatna margina od nad 14 procentni poeni. Vo sekoj slu~aj, kamatnite margini vo Republika Makedonija se za 5 - 7 pati povioki od prose~nite kamatni margini vo razvienite zemji. Voedno, tie se povioki i od soodvetnite margini vo najprogresivnite zemji vo tranzicija (so koi imame sli~na, ili poniska stopka na inflacija), i toa za 5 - 8 procentni poeni.

Kamatni margini vo zemjite vo tranzicija*

Izvor: World Economic Outlook, October 1997

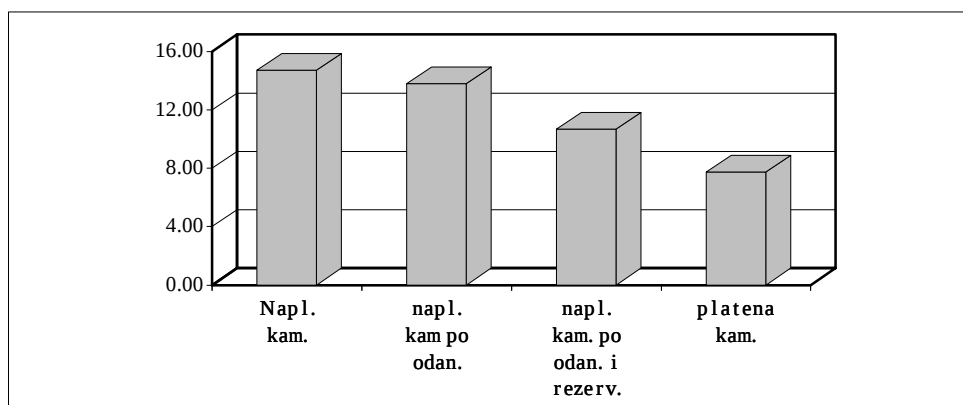
*Razlika između kratkoročnih aktivnih i pasivnih kamatnih stopa na kraju godine

Postojeće visoke kamatne margine se dolaze u osnovu na visoke operativne troškove na bankama, koncentraciju na visok iznos na dostavljene nenaplatene poboravane u nivou bilansa, nedovoljna konkurencija u finansijskom sektoru, itd. Podrobnija analiza podataka od bilansa na bankama otkriva ne samo da se kvantificira efektivna kamatna margina kao razlika između prihoda i rashoda od kamata (a ne kao razlika između propisane aktivne i pasivne kamatne stope), već i da se sagleda značenje na pojedinačni faktori uz kamatne margine u Republiki Makedoniji. Tako, pre svega, analizirano uticaj na stepen naplate na poboravane i na dano optovarivane uz kamatne margine i kamatne stope, vidljivo.

Tako, uz osnovu na podatke od bilansa na uspeh na bankama, se dolazi do konstatacije da prosečna stopa na naplatena kamata od strane na bankama u 1997. godini iznosi 14,7%, što je za 7,2 procentna poena manje od prosečne nominalne aktivne kamatne stope po kojoj bankama daju odobrenje kreditima. To potvrđuje konstataciju za postojanje slabe finansijske discipline i nizak stepen naplate na poboravane od strane na bankama. Istovremeno, prosečna pasivna stopa dobijena preko kamatnih rashoda na bankama u 1997. godini iznosi 7,7% na godišnjem nivou. Sporedno, efektivna kamatna margina u bankarskom sistemu u Republici Makedoniji iznosi 7,0 procentna poena, ili za 2,8 procentna poena manje od marginata što se dobija preko uporedbe nominalnih aktivnih i pasivnih kamatnih stopa.

Efektivni kamatni stope i efektivni kamatni margine

(vo procenti, na godišnjem nivou)

Natamo { nata analiza poka`uva deka vo vkupnata e fektivna aktivna kamatna stopka (14,7% godi { no), premijata za izdvojuvawe na rezervi za rizici po plasmani u~estvuva so 3,1 procentni poeni, dodeka odano~uvaweto na prihodite od kamati so okolu 0,5 procentni poeni. Spored toa, efektivnata aktivna kamatna stopka koja bankite ja naplatile od dol`nicite vo 1997 godina (14,7%), se dobiva na toj na~in {to bankite ja nadgraduvaat efektivnata pasivna kamatna stopka (7,7% godi { no) u {te so 0,5 procentni poeni za danoci, 3,1 procentni poeni za rezervacii za rizici po plasmani, i so 3,4 procentni poeni vo vid na realen prinos za bankata. Vakvata konstatacija ja relativizira konstatacijata za visinata na kamatnite margini, bidej}i efektivnata neto kamatna margina po odbivaweto na premiite za odano~uvawe i izdvojuvaweto na rezervacii, se namaluva za 50,0%, odnosno od 7,0 procentni poeni na 3,4 procentni poeni.

Kako zaklu~ok, mo`e da se konstatira deka kamatnata politika vo Republika Makedonija vo izminativ period e neefikasna i kontraproduktivna, osobeno za "zdraviot" del od stopanstvoto koj uredno gi podmiruva visokite kamatni obvrski. Takvata kamatna politika e neracionalna i od aspekt na bankite koi imaat relativno mal prostor za "manevrirawe" so kamatnite stapki vo postojnite okolnosti. Imeno, bankite vo Republika Makedonija uspevaat da gi naplatat visokite nominalni kamatni stapki od mnogu mal broj na pretprijatija koi redovno gi servisiraat svoje obvrski. Mnogu pogolem del od komitentite na bankite ne gi podmiruvaat redovno svoje obvrski po kamati, {to rezultira so efektivna aktivna kamatna stopka koja e za edna tretina pomala od propi {anata nominalna aktivna kamatna stopka. Efektivno naplatenata kamata ovozmo`uva da se pokrijat tro{ocite za pasivnite kamati, za danocite i da se vgradi premija za rizik za lo{ite pobaruvawa, po {to na bankite vo forma na realen kamaten prihod im ostanuva okolu 3,0% od odobreniot kredit. Spored toa, postojnata kamatna politika edinstveno im odgovara na nediscipliniranite ekonomski subjekti, koi pozajmuvaat od bankite odnapred znaej}i deka nema da gi servisiraat (ili barem ne redovno) svoje obvrski po kamata i glavnica.

Navedenite konstatacii za faktorite koi vlijaat vrz formiraweto na kamatnite stapki i nivnata struktura, ovozmo`uvaat da se lociraat punktovite kon koi treba da bidat naso~eni aktivnostite na nositelite na ekonomskata politika, so cel da se sozdadat uslovi za zgolemuwawe na efikasnosta i racionalnosta na kamatnata politika vo Republika Makedonija.

* * *

Osnovni pri~ini za formirawe i odr`uvawe na isklju~itelno visoki nominalni i realni kamatni stapki od strana na komercijalnite banki i za postoeawe na visoki kamatni margini vo periodot 1996 - 1997 godina se slednite: a/ niskoto nivo na doma{no {tedewe; b/ visokata pobaruva~ka za finansiski sredstva {to prvenstveno proizleguva od golemite zagubi vo stopanstvoto; v/ postoeaweto na izrazena finansiska nedisciplina od strana na stopanskite subjekti; g/ neefikasna rabota na sudstvoto pri re{avaweto na finansiskite sporovi i naplatata na hipotekite; i d/ visokite tro{oci na rabotewe na bankarskite institucii, {to se dol`i na prevrabotenosta, nedovolnata tehni~ka ekipiranost na bankite, siroma{en spektar na uslugi, dano~ni optovaruvawa, nisko nivo na nadomestok na izdvoenata zadol`itelna rezerva, pla}awe na visoki premii za fondot za osiguruvawe, i sl.

Trajното nadminuvawe na nepovolnitate sostojbi vo sferata na kamatnata politika neophodno podrazbira podobruvawe na fundamentalnite ekonomski performansi koi ja determiniraat kamatnata politika, a toa e, pred sè, soodnosot me|u ponudata i pobaruva~kata za sredstva, odnosno vo nacionalni identiteti soodnosot me|u {tedeweto i investiciite. Zgolemuwaweto na ponudata na sredstva ({tedeweto) vo Republika Makedonija podrazbira vra}awe na dovrebata na naselenieto vo bankarskiot sistem (koe vku~uva i re{avawe na problemot na staro devizno {tedewe) i postignuvawe na mnogu podinami~en ekonomski porast, za {to e potreben podolg vremenski period.

Sepak, i na kratok rok, mo`at da se prezemat odredeni merki koi bi imale pozitivno vlijanie vrz kamatnata politika, a voedno ne bi gi naru{ile osnovnite pazarni principi koi podrazbiraat samostojnost na bankite vo koncipiraweto i vodeweto na kamatnata politika. Tie merki se:

1. Revidirawe na postojnata dano~na politika koja ima negativni efekti vrz {tedeweto, pri {to posebno e potrebno: a/ da se preispita odano~uwaweto na prihodite od kamati na oro~enite {tedni vlogovi, i toa od aspekt na buxetskite prihodi, od aspekt na principot na dano~na ednakvost, od aspekt na interesot za {tedewe i sl.; i b/ da se izbegne sekoe dvojno odano~uvawe vo bankarstvoto, kako {to e primerot so pla}aweto na danok na promet na neto prihodite na bankite od kamata (razlika me|u aktivnata i pasivnata kamata), koja istovremeno e osnova za sozdavawe profit koj isto taka se odano~uva;

2. Zgolemuwawe na kamatnata stapka koja Narodna banka na Republika Makedonija im ja pla}a na bankite na izdvoenite sredstva vo zadol`itelna rezerva, so cel da se namali oportunitetniot tro{ok za bankite. Sega{noto nivo na ovaa kamata od 3,4% godi{no, bi trebalo da se zgolemi na 6,3% na godi{no nivo;

3. Koncipirawe na kvalitetni vnatre{ni politiki, proceduri i standardi od strana na bankite za odobruvawe krediti, kvalitetno upravuvawe so kreditnoto portfolio i poeffikasna naplata na pobaruwawata;

4. Zacvrstuvawe na supervizorskata regulativa vo delot koj se odnesuva na izdvojuwaweto na rezervacii za lo{ite plasmani na bankite, so cel da se izdejstvuva nivna trajna orientacija kon finansirawe na rentabilni proekti, koi so svoje prilivi na sredstva je obezbeduvaat redovno servisirawe na obvrskite. Toa zna~i deka preku merkite na prudentnata regulativa treba da se destimulira odobruwaweto na novi krediti na pretprijatijata koi rabotat so zagubi, so koi se vr{i pokrivawe (socijalizacija) na zagubite. Za da ne se naru{i pazarniot soodnos

me|u bankite i nivnite komitenti, ova bi se vr{elo ne preku zabrana na kreditirawe na poodelni firmi, tuku preku celosno prefrlawe na tro{okot od takvite plasmani vrz samata banka (preku 100%-no izdvojuvawe na rezervacii za takvite plasmani). Toa bi ja namalilo pobaruva~kata za krediti, {to }e ovozmo`i pazarniot mehanizam avtomatski da izvr{i pritisok kon namaluvawe na nivoto na kamatnite stapki;

5. Podobruvawe na efikasnost na pravniot sistem i na instrumentite za za{tita i obezbeduvawe na pobaruwawata (hipoteki), so {to bi se izbegnalo vku~uvaweto na visoki premii za rizik vo aktivnite kamatni stapki od strana na komercijalnite banki. Za taa cel, treba da se razmisli za mo`nosta za formirawe poseben sud za finansiskite sporovi, koj bi vodet detalna evidencija za dol`ni~ko - doveritelskite odnosi vo bankarskiot sistem i koj bi mo`el tehni~ki i kadrovski da se specijalizira za sledewe i re{avawe na sporovite od ovaa problematika;

6. Revidirawe na postojnata zakonska regulativa koja se odnesuva na vkupniot iznos na sredstva koj Fondot za osiguruvawe na {tedni vlogovi treba da go dostigne vo rok od ~etiri godini od osnovaweto (15% od visinata na {tednite vlogovi), vo nasoka na namaluvawe na iznosot na nivo od 5% - 7% % od vkupnite {tedni vlogovi. Voedno, treba da se revidira i delot koj se odnesuva na obvrskata na bankite za pla}awe premii vo Fondot za osiguruvawe na depoziti, vo nasoka na namaluvawe na maksimalnata premija na 2,0% - 2,5% (momentno premiite se vo rang od 1% do 5%);

7. Zabrzuvawe na aktivnostite okolu formiraweto na kreditniot registar, so {to }e se kreira kvalitetna informaciska baza na podatoci {to }e im ovozmo`i na komercijalnite banki kompletan uvid i sledewe na finansiskata sostojba na subjektite - barateli na krediti. So toa bi se eliminirala mo`nosta neuspe{nite stopanski subjekti da se javuvaat istovremeno kaj pove}e banki za dobivawe kreditni sredstva. Istovremeno, so toa bi se spre~ilo "yidaweto" na kamatnite stapki od strana na ovie pretprijatija, koi vo nastojuvaweto da dojdad do finansiski sredstva nudat (i pri fa}aat) nerealno visoki kamatni stapki;

8. Celosno afirmirawe na praktikata na formirawe na "prima rate", odnosno izdvojuvawe na subjektite klasificirani kako prvoklasni dol`nici od ostanatite dol`nici. Za plasmanite kaj porizi~nite kategorii (subjekti), komercijalnite banki bi mo`ele da gi zgolemat svoje aktivni kamatni stapki za 2,0 - 3,0 procentni poeni na godi {no nivo;

9. Promena na propisite od oblata na deviznoto rabotewe vo delot koj se odnesuva na pokrienosta na deviznoto {tedewe so likvidni devizni sredstva ({to naj~esto se dr`at kaj stranski banki), {to e i osnovna pri~ina za postoeawe na neto odliv na akumulacija od Republika Makedonija vo stranstvo; i

10. Pottiknuvawe na prilivot na stranski kapital vo forma na direktni vlo`uvawa od stranski investitori, so {to }e se zgolemi vkupnata ponuda na sredstva vo Republika Makedonija. Toa, me|u drugoto, podrazbira donesuvawe nov Zakon za stranski direktni investicii, i eliminirawe na administrativnite i zakonski barieri vo pridru`nite zakoni relevantni za ovaa materija (pred se, vo Zakonot za emisija i trgovawe so hartii od vrednost).

REZ I ME

Politikata na kamatni stapki pretstavuva eden od najznačajnite instrumenti na ekonomskata politika. Iskustvata od razvijenite zemji, kako i od zemjite vo tranzicija, pokažuvaat deka optimalnata kamatna politika pretstavuva esencijalen preduslov za dinamizirawe na ekonomskiot razvoj. Komercijalnite banki vo Republika Makedonija se samostojni vo koncipiraweto na sopstvenata kamatna politika. Isključitelno niskoto nivo na domašno štedewe kaj bankarskiot sistem nasproti visokata i rigidna pobaruvačka za finansiski sredstva, vgraduvaweto na visoka premija za rizik zaradi finansiskata nedisciplina i problemite so sudskata naplata na pobaruwawata, kako i visokite operativni trošoci na bankite, determiniraa kamatnite stapki na komercijalnite banki vo izminative nekolku godini da se održuvaat na visoko nominalno i realno nivo.

Trajното nadminuvawe na nepovolnitate sostojbi vo sferata na kamatnata politika podrazbira podobruvawe na fundamentalnite ekonomski performansi koi ja determiniraa kamatnata politika, a toa e pred sè, soodnosot meju ponudata i pobaruvačkata na sredstva, odnosno vo nacionalni identiteti soodnosot meju štedeweto i investiciite. Sepak, i na kratok rok, može da se prezemat odredeni merki koi bi imale pozitivno vlijanie vrz kamatnata politika, a voedno ne bi gi narušile osnovnite pazarni principii. Tie merki se: 1/ Revidirawe na postojnata današna politika koja ima negativni efekti vrz štedeweto; 2/ Zgolemuwawe na kamatnata stapka koja Narodna banka im ja plaša na bankite na izdvoenite sredstva vo zadolžitelna rezerva; 3/ Koncipirawe na kvalitetni vnatrešni politiki, proceduri i standardi od strana na bankite za odobruvawe krediti, kvalitetno upravuvawe so kreditното portfolio i poefikasna naplata na pobaruwawata; 4/ Zacrstuvawe na supervizorskata regulativa vo delot koj se odnesuva na izdvojuvaweto na rezervacii za lošite plasmani na bankite; 5/ Podobruvawe na efikasnošta na pravniot sistem i na instrumentite za zaštita i obezbeduvawe na pobaruwawata (hipoteki); 6/ Namaluvawe na premii koi se uplašaat vo Fondot za osiguruvawe na depoziti; 7/ Zabrzuvawe na aktivnostite okolu formiraweto na kreditniot register; 8/ Celosno afirmirawe na praktikata na formirawe na "prima rate"; 9/ Promena na propisite od oblata na devizното rabotewe vo delot koj se odnesuva na pokrienosta na devizното štedewe so likvidni devizni sredstva; i 10/ Pottiknuvawe na prilivot na stranski kapital vo forma na direktni vlošuvawa od stranski investitori, so što se zgolemi vkupnata ponuda na sredstva vo Republika Makedonija.